

למה דווקא הרב קוק ?

יום עיון במשנתו של הרב קוק תשס"ט

1. עין אי"ה שבת ב', י"ב, ל"ב

מאי טעמא שקר מקרבן מיליה אמת מרחקן מיליה. שיקרא שכית, קושטא לא שכית. ההבדל שבין האמת והשקר הוא אותו ההבדל שבין השדרות התחונות של היקום לשדרות העליונות שבו. הדומם אין חלק אחד מקושר לחבירו, גם אם יתקשר בו במקרה כל גרגיר שאפשר להפרידו מהאבן הגדולה הרי הוא עומד לעצמו, גם בעת אשר הוא מחובר ומצומד עמו, רק המקרה השכונני הוא המחברם יחד ולא יותר. כשאנו עולים כבר לממלכת הצומח הרינו מוצאים חיבור עצמי, היניקה והחיים האורגניים כבר הם מתחילים להראות את רישומם, שיטת חיים מקיפה מתחתית השרשים עד הצמרות העליונות. וכשאנו עולים אל החי או הדברים עוד הם יותר מאוגדים, אחדות מתגלה כבר בכל מהותו. ובשדרות החיים עצמם, בעלי החיים הנמוכים אינם כ"כ מרוכזים, וזנב הלטאה הוא מפרכס גם בהנתקו מהגויה, וכל אשר החיים מוסיפים להתעלות ככה הם יותר מרוכזים, והסוף והתוך והראש שלהם הנם מחוברים בחוברת עצומה, וזהו הסוד של השלימות העליונה שלהם. בעולם הרוח השקר הוא מפוזר בכל מקום, כל מחשבה של שקר מצטיירת בפני עצמה בביטוייה, והולכת בפני עצמה בתכונתה התרמיתית, מה שאין כן האמת. האמת היא היסוד של החיים השלמים, החיים המקיפים את כל ומלאים את הכל, הנובעים מאור צור העולמים הכל יכול וכוללם יחד. ובשביל כך שקר מקרבן מיליה, אין שום צורך להקפה כללית לתכונתה ולמטרתה השקרית. להיפך, ההקפה היא מאבדת ומכלה אותה מן העולם. אמת מרחקן מיליה, רק ע"י ההופעה המאירה של ראשית תוך ואחרית, אל"ף בראש, מ"ם בתוך, תי"ז בסוף, מתגלה האמת. ובעולם המפורד, האפל, שכל כך מחשכים רבים מצויים בו, שיקרא שכית, קושטא לא שכית.

2. עין אי"ה שבת ב', י"ב, ל"א

שי"ן שקר, תי"ז אמת. זהו כלל גדול, שכל שקר שאין בו איזה ניצוץ אמת בתחלתו אינו יכול להרים ראש בחוצפתו כלל. ועל כן כל ההתחלות שהשקר משתמש בהן והן מצד עצמן אמת, הלא הן מכלל הידיעות הכלולות באותיות הקודש. אבל האמת, הלא מסוף דבריו ניכר שראש דבריו אמת, ורושם האמת מובלט הוא על ידי אחריתו הטובה. ועל כן, השי"ן מורה על השקר, בהיותו עומד

בראשיתו, שהוא האמת שבשקר. והתי"ז, המורה על האמת, בא הוא בסוף האמת. שי"ן שקר, תי"ז אמת.

3. אורות עמ' ע"ע"א, אורות התחיה י"ח

שלשה כחות מתאבקים כעת במחנינו, המלחמה ביניהם נכרת היא ביותר בארץ ישראל, אבל פעולתם היא פעולה נמשכת מחיי האומה בכלל, ושרשיהם קבועים הם בתוך ההכרה החודרת במרחבי רוח האדם. אומללים נהיה אם את שלשת הכחות הללו, – שהם מוכרחים להאחד אצלנו, לסייע כ"א את חברו ולשכללו, שיבצר כל אחד מהם את הקצוניות שחברו יוכל להביא בצורה מקולקלת, כשלא יסויג דרכו, – נניח בפזורים, במרידתם זה על זה, ובהחלקם כל אחד למחנה מיוחד, העומדת כצר למחנה השניה, הקודש, האומה, האנושיות, – אלה הם שלשת התביעות העקריות, שהחיים כולם, שלנו ושל כל אדם, באיזו צורה שהיא, מורכבים מהם. איך שהן מניותיה של ההרכבה הזאת, אם חלק אחד מאלה תופס מקום פחות או יותר עקרי, אצל איזה יחיד או אצל איזה צבור, אבל לא נמצא ולא נוכל למצוא שום צורה קבועה של חיים אנושיים, שלא תהיה מורכבת משלשתם. ההתמזגות הדרושה של שלשה התביעות הגדולות הללו מוכרחת היא לבא בכל קבוצה, שיש לה תקוה של חיים עתידים, וכשאנו סוקרים בחיינו ורואים אנו, שהכחות הללו, למרות תעודת התמזגותם, הולכים הם ונפרדים, הננו נקראים לבוא להצלה. ...

שלשת הסיעות היותר רשמיות בחיי האומה אצלנו: האחת האורתודוקסית, כמו שרגילים לקראתה, הנושאת את דגל הקודש, טוענת באמץ, בקנאה ובמרירות, בעד התורה והמצוה, האמונה וכל קודש בישראל: השניה היא הלאומית החדשה, הלוחמת בעד כל דבר שהנטיה הלאומית שואפת אליו, שכוללת בקרבה הרבה מהטבעיות הטהורה של נטיות אומה, חפצה לחדש את חייה הלאומיים, אחרי שהיו זמן רב עלומים בקרבה מתגרת ידה של הגלות המרה, והרבה ממה שהיא חפצה להכיר לטובה את אשר קלטה מרושם רוחם של עמים אחרים, באותה המדה שהיא מכרת שהיא טובה ונאותה גם לה; השלישית היא הליברלית, שהיתה נושאת את דגל ההשכלה בעבר לא רחוק

ועדיין ידה תקיפה בחוגים רחבים, היא אינה מתכנסת בחטיבה הלאומית ודורשת את התוכן האנושי הכללי של ההשכלה, התרבות והמוסר ועוד. הדבר מובן, שבמצב בריא יש צורך בשלשת הכחות האלה גם יחד, ותמיד צריכים אנו לשאוף לבוא לידי המצב הבריא הזה, אשר שלשת הכחות הללו יחד יהיו שולטים בנו בכל מלואם וטובם, במצב הרמוני מתוקן שאין בו לא חסר ולא יתר, כי הקודש, האומה והאדם, יתדבקו יחד באהבה אצילית ומעשית, ויחד יתועדו היחידים וגם הסיעות, שכל אחד מהם מוצא את כשרונותיו יותר מסוגלים לחלק אחד משלשת החלקים הללו, בידידות הראויה, להכיר בעין יפה כל אחד את התפקיד החיובי של חברו.

4. שמונה קבצים ג', רל"ג

קשה לי מאד לעסוק בעניני הלכה לבד, וכן בעניני אגדה לבד, בעניני נגלה לבד ובעניני נסתר לבד. כמו כן קשה לי לנטות ברעיון בדרך אמונה פשוטה לבד, או בדרך מחקר והגיון לבד, וכן בתכונת ההתבודדות לבד, ובתכונת הרעות והחברותיות לבד כי כל הזרמים שולטים בי, האמונה והחקירה, הלאומיות והמוסר, ההלכה וההגדה, הנגלה והנסתר, הבקורת והשירה את הכל אני מוכרח לספוג, ומתוך האחדות של המרומים העליונים, אני הולך וצועד לדבקה בד' באמת, ולהעלות את אור קודש של כנסת ישראל, ברעיון ובמעשה, למקור חייה.

5. מאמרי הראי"ה עמ' 129–127, מאמר גדול וגבור ר"ש מוהליבר זצ"ל

בתוך השדרה הרוחנית שלנו, בתוך השדרה של גדולי התורה וגאוניה, ישנם שני סוגים של גדולים: גדולים סתמיים, בלי כל שם לזווי וגדולים גבורים. ואולם אנחנו, אשר דלדוליה של הגלות הארוכה והממושכה לקחו ושללו מאתנו את הטעם הטוב של הדר הגבורה, אנחנו הננו מסוגלים יותר להבין את הערכתם של הגדולים הסתמיים, או לכל היותר את ערכם של אלה הגדולים אשר צד הגבורה שלהם איננו כלום ואיננו ניכר בעליל, אבל קשה לנו להבין כראוי את ערך גדולתם של הגדולים הגבורים; אנחנו, ספוגי הגלות, כיון שאנו באים להסביר את ערכם של הגדולים הנאורים גם בגבורה, את אלה הגדולים

"אנשי החיל" שכל היותם והנהגתם מלאה גבורה גלויה, את אלה הגדולים שיש בהם גם בהתגלות מתוכן החיים והגודל הקדמוני של הזמן אשר "גאותם של ישראל" עוד לא נטלה מהם "ונתנה לאומות העולם" הרי אנו מתלבטים מאד בדרך הערכתם של הגדולים האלה מתוך הסברה טבעית תמימה. הגדול יכול להיות גדול בתורה, בעל בעמיו, נכבד בעדתו וגם גדול בדורו גם אם לא בא למדתה של הגבורה. בלבן של הגדול הסתמי אין זרמים שונים שולטים; הוא איננו מוצא את עצמו כי אם במצבו של מלך על כסאו או לכל היותר של מלך במדינה, אבל לא במצבו של מלך במלחמה. המצב האחרון, זהו כבר מצבו של גבור, והגבור הרוחני זהו איש הלב, ו"הלב בנפש", כ"מלך במלחמה" (ספר יצירה).

כשנפשו של אדם מוצאת לה ספוק בתפיסתה של החיים הרוחניים, בשורה אחת מיוחדת ומאוחדת, בעזרה שיש בה אמנם עושר גדול והון רב והיא כוללת ומקפת אמנם הרבה פרטים וסעיפים, מכל מקום מאחר שכל הפרטים והסעיפים הללו הם הולכים על כונה אחת ורוח אחד, אפילו אם יגיע האדם בעזרה זו למדה של גדלות וגאונות איננו צריך לקרוא לעזרה את תוכן הגבורה בעבודת חיי הרוח שלו ואיננו צריך להצטיין בתור גבור בעבודתו מאחר שהיא מרוכזה בתוך סוג אחד, ועזרה אחת ותכונה אחת להם. ואולם במצב נפש, כששני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבן של אדם, שני סוגים שסבות שונות גרמו להם להיות מרוחקים זה מזה אז על האדם להתאזר בגבורה כדי לכבוש את כח האיתנים הזה עד כדי לאחד את הזרמים השונים האלה שיהיו שניהם הולכים למקום אחד ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד ושניהם בבת אחת יתמלאו במדה הראויה והמתאימה. ...

ומסוג גדולי ישראל אלה היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל. מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשיאיותיו וארחות חייו האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעוריו ושנתחוורו לי עוד יותר אחרי שנזדמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך במרחץ דובלין ברוסיה עשה עלי האיש הגדול הזה רושם של גדול גבור, של רב פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל נפשו ואת כל כשרונותיו. מצד אחד: רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחסידותא, גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם ומצד השני: נפש רעננה מלאה עוז וחיים וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגליות ישראל שישבו, לארץ ישראל שתשתכלל ולהרים וגבעות, לאפיקים ולגיאיות שלה, שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו, בארץ הצפיה והתחיה; בתוך לבו הרחב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הברורה כי אנחנו כלנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי

החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה הקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים ולמזגם יחד מתוך גבורה פנימית ומתוך ידיעה סודית כזאת אשר חוננו בה יראי ה' האמתיים אשר עליהם נאמר: "סוד ה' ליראיו ובירתו להודיעם".

6. אגרות א' עמ' קפ"ה, אגרת קמ"ז

אבל, לא זה הוא העיקר. מניעות פנימיות החלו להגלות, שיסוד הכל הוא מה שאין רוח הישוב החדש יכול לשאת את מהלך הרוח, את הסגנון ואת התכונות של חניכי הישוב הישן. וזה הוא דבר המקיף לא רק את קלי-העולם, המואסים בתורה ובמצות, כ"א גם חלק גדול מההגונים, בני תורה ויראת שמים. התנועה החיה של הישוב החדש, חדות החיים ואומץ הלב, הרחבת הדעת, וגאות הלאם השורר בקרב הישוב החדש, לא יכולה לשאת את הגו הכפוף, את הפנים הצמוקות והעצובות המפיקות פחד ומורך לב, את העינים התועות המראות יאוש ושנאת החיים, ההלבשה הזרה המורחית, כשהיא מצטרפת עוד עם איזה דכדוך של עניות היא מטלת אימה של בוז, על האיש המורגל בחיים אירופאיים, אם מעט ואם הרבה. כל אלה לא יוכלו להיות מתקבלים בלא זעף בקרב הישוב החדש, וכאשר הטפוס היותר מצוי בין חניכי הישיבות של הישוב הישן הוא זה הצביון, ע"כ עצום הוא הניגוד במושבות נגד קבלת רבנים. וכאשר בינותי בדבר ראיתי, שאפילו אם נתגבר על כל הניגודים, ונכניס רבנים בחזקת היד, לא יביאו כלל את התועלת הרצויה, כל זמן שהניגוד הפנימי, שיסודו הוא עמוק ברוח האדם, אי אפשר לו שיסור ממקומו. ... ע"כ החלטתי, שאי אפשר לנו לתקן את הדבר הגדול הזה, העומד ברום עולם היהדות של הישוב החדש, ושנוגע הרבה ג"כ להישוב הישן, ע"י השתלשלות הפעולות שהקיבוצים פועלים זה על זה, כ"א ע"י מה שניסד ישיבה פה במרכז הישוב החדש.

7. אדר היקר עמ' קמ"ב-קמ"ה, עקבי הצאן, עבודת אלקים

ואם יזדמן איזה דור או דורות שכל מושגיהם הכלליים נתעלו והתפתחו, ועל אותה החלקה של המושגים האלהיים לא שלחו המפתחים והעובדים יד, אז נשאר אותו הדור במצב שפל ואומלל, והבקיעים הדתיים מתרבים בו, פרץ על פני פרץ. ואין לו רפואה כי אם בעבודה שכלית מרובה בעומק הצד הפנימי שבתורה, מצד הזיקוק של חכמת אלהים שהיא אור העולם שבתוכה, עד שההתמדה הגדולה של העובדים החלוצים תשלים את המהלך הנחשל, אשר פגרו איזה דורות בהתרשלותם, עד שיתרוממו המושגים האלהיים, לעומת אותו הגובה של ההתפתחות השכלית והמדונית של התרבות הכללית, שעלה עליו הדור בכללותו, ובזה תהפך הקללה לברכה. ...

על-כן אין לשער כמה גדולה היא החובה עכשו על גדולי תלמידי-חכמים, וכל מי שיש לו כשרון ונטיה לדברים רוחניים ונשגבים, לקבע עיקר הלמוד והעיון במרומי החכמה האלהית, שהיא כוללת האגדה בכללה, כאשר צוחו על זה מעולם אנשי הסגולה שבכל הדורות, מבעלי העיון בקבלה, חסידות, פילוסופיה, מחקר, מוסר, לצדיהם השונים והמסתעפים. כל הניגודים שנפגשו במחנות הללו, ומכולם על המתיחדים בדברים מעשיים לבד, לא באו כי-אם מאותה הנטיה הקיצונית שנולדה בכל מפלגה לחשוב שהעולם איננו צריך לקיומו כי אם לה לבדה. ורק יחיד יחידים הסתגלו יפה אל ההשקפה הרחבה והאמיתית, שלא די שהעולם כולו אי אפשר לו לעמוד כי אם על ידי ההתרחבות הגדולה של כל סעיפי הדעה וההרגשה, לא שגם חלק אחד אי-אפשר שיהיה מובן כל צרכו כי-אם על-ידי שיתוף כל הצדדים השונים והנראים רחוקים ממנו, ורק בזה יוכן כסא לממלכת הדעות, "גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות".

"משען לחם אלו הלכות, ומשען מים אלו אגדות". העם צמא הוא מאד למים. יסודות ההלכות הנם ג"כ אגדות. האגדה הגדולה והאדירה, היא כוללת רזי תורה וכל מחקר נשגב וקדוש, שרק מי שמשים בה למוד של קביעות, מדי יום ביומו, יזכה לבא שעריה, ויבא גם עד אותה המדה להיות דולה ומשקה לאחרים, לכל דור ודור כפי צרכיו. ...

ודבר זה אי אפשר שיתמלא כי אם על ידי פתיחת מעין האגדה בהרחבה גדולה, ודוקא על-ידי תלמידי-חכמים גדולים וקדושים, שקנו את התורה, היראה והדבקות האלהית, בלח עצמותם, ובדם-התמצית של לבבם. דוקא הם ראויים הם להורות ולהודיע, שאין הלמוד של מה ששיך למחשבה ורגש דבר עראי וטפל, גם לא דבר של רשות או איסור, וקל-וחומר שאיננו דבר של אבוד זמן ומעין בטלה, כי-אם עיקר יסוד החיים, עיקר מעין הישועה. השאלות הרוחניות הגדולות, שהיו נפתרות רק לגדולים ומצוינים, מחויבות הן להפתר עכשו, בהדרגות שונות, לכלל העם. ולהוריד דברים נשאים ונשגבים ממרום עזם, עד עמק הדיוטא הרגילה ההמונית, - צריך לזה עושר רוח גדול ואדיר, ועסקנות קבועה ומורגלת, שרק אז תתרחב הדעה, ותתברר השפה, עד כדי להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל ופופולרי להשיב נפשות צמאות.

8. אגרות ב' עמ' ל"ז, אגרת שע"ח

ואם יבא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכיין שום דבר לאמתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתכונתו, ועצת ד' אשר יעץ, להחל אור גאולה, מעולפת במטמוני מסתרים, כמו שאנו רואים בעינינו, ומקפת בהמוץ נגעים של עניי הדעת סובלי חלאים רוחניים, - ודאי לא יועילו כל חשבונות, העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ד' העליונה אשר דבר טוב על ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות כולם שבי פשע.